

INDIA & MIRCEA ELIADE – WANDERING THROUGH THE LABYRINTH**Mihaela-Alina Chiribău-Albu, PhD, Independent Researcher**

*Abstract: The study analyses already known facts about Mircea Eliade's destiny from a fresh perspective, demonstrating that his Indian itinerary was a labyrinth. India was for Mircea Eliade not only a geographical labyrinth, but a labyrinth within the writer himself, with profound consequences on his future destiny. India is and will remain in the destiny of Eliade the man, the scientist and the writer a **templum-tempus** of profound inner experiences: his love for Maitreyi, visiting ashrams and dwelling for more than half a year in one of them, his introduction to yoga and Tantra, and, above all, his belief in pursuing his own destiny regardless of the consequences.*

Keywords: destiny, experience, India, labyrinth, Mircea Eliade

Itinerarul indian al lui Mircea Eliade este analizat în diferite volume, studii și articole, avându-se ca punct de plecare lucrările gândite sau publicate de el în timpul anilor petrecuți la Calcutta și după întoarcerea la București, de la articole până la textele ficționale: volumul *India* (1934), o colecție de articole ce descriu locuri, peisaje din itinerarul geografic, teza de doctorat *Yoga. Essai sur le origines de la mystique indienne* (1936), romanele *Isabel și apele diavolului* (1930), *Lumina ce se stinge* (1934), *Maitreyi* (1933), *Șantier – roman indirect* (1935) – ficționalizarea unor pasaje din jurnalul indian, *Soliloquii* (1932), volum de filozofie personală, derivat din caietele de însemnări indiene. La acestea se adaugă convorbirile radio și scrisorile.

În toamna anului 1929, Mircea Eliade pleacă în India pentru a studia sub îndrumarea profesorului Surendranath Dasgupta, de la Universitatea din Calcutta, filosofia indiană. Itinerarul indian dezvoltă însă mult mai mult decât studiu academic; este o perioadă de puternice conflicte interioare, de căutări, nehotărâre, iluzii și deziluzii, amăgiri și dezamăgiri. India se dezvoltă drept un itinerar plin de încercări labirintice diverse, care îl formează profesional, personal, spiritual: „A fost o perioadă de trei ani de «aventuri», de căutare spirituală și de descoperire, de activitate îndreptată spre un scop și de experimentare cutezătoare”¹.

Intrarea în labirint se produce, întâi, pe un palier cultural și spiritual pe care pășește chiar din anii liceului, când descoperă treptat orientalismul, alchimia, istoria religiilor. În timpul studiilor universitare, se detașează de ceilalți pentru că era singurul preocupat și pasionat concomitent de Orient și istoria religiilor: „*Vechiul Orient ca și Orientul modern. Gandhi precum și Tagore sau Ramakrishna [...]*”². Începe să investească timp și bani în studiul limbilor ebraică și persană (cumpără cărți de gramatică, de exerciții). Nu este doar simpla dorință de a descoperi noi orizonturi culturale, ci căutarea în diversitate și dincolo de ea, a omului esențial, „exemplar”, „paradigmatic”. Intuiește existența unor surse profunde, a unor rădăcini care coboară în preistorie, precum și marea importanță a acestor izvoare uitate,

¹Mac Linscott Ricketts, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, vol. I, București, Criterion Publishing, 2004, p. 327.

²Mircea Eliade, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet*, Traducere din franceză de Doina Cornea. București, Editura Humanitas, 2007, p. 26.

pentru a înțelege omul și destinul/menirea lui în univers: „*Eram student la filozofie și, studiind filozofii, marii filozofi, simțeam că lipsește ceva. Simțeam că nu putem înțelege destinul omului și modul specific de a fi al omului în univers fără să cunoaștem fazele arhaice ale experienței religioase*”³.

Primul pas spre India îl face, deci, din nevoia de a înțelege esențialul pe care simte că nu îl va găsi doar în propria tradiție, ci coborând „[...] în profunzime. Vechiul Testament, întâi, apoi Mesopotamia, Egiptul, lumea mediteraneană, India”. O dublă nevoie, după cum afirmă ulterior: „*Ca să mă înțeleg, ca să înțeleg...*”⁴. De aceea, în ultimul an universitar, începe să studieze curentele ermetiste și „oculte” (Kabbla, alchimia), în filozofia Renașterii italiene, subiectul tezei de licență. Peste ani, când a motivat decizia de a pleca în India, Mircea Eliade a invocat aspirația spre libertate și universalitate care îl condusesese anterior și către Renașterea italiană. Setea de universal îl îndeamnă să caute în India un nou umanism, mai larg, mai temerar, să descopere modelul unui om universal. Italia constituie așadar „poarta” spre India, pentru că, aflat acolo pentru a aduna informații și a redacta teza de licență, își completa în același timp informația despre India, și în special despre filozofia indiană, lucrând la Biblioteca Seminarului de Indianistică din Roma, după cum va mărturi în *Memorii*. Aici i se decide destinul, când descoperă, în *Prefața* volumului *A History of Indian Philosophy*, mulțumirile autorului Surendranath Dasgupta, cel mai ilustru istoric al filozofiei indiene, adresate maharajahului Manindra Chandra Nandy de Kassimbazar, cu al cărui ajutor financiar fusese posibilă publicarea lucrării.

Intuiția îi spune că trebuie să trimită două scrisori: una adresată profesorului Dasgupta, iar cealaltă, maharajahului, explicând situația sa și faptul că își dorește să studieze filozofia indiană sub îndrumarea directă a unui specialist, la o universitate din India⁵. Răspunsul afirmativ (Dasgupta îl acceptă ca student, iar maharajahul îi oferă o bursă pentru cinci ani), primit la București trei luni mai târziu îi deschide, fizic, drumul spre labirintul indian, spre care va pleca cu speranța că, rupându-se de R., de *Cuvântul* și de generația al cărei „șef” era, de operele împlinite sau în gestație, de familie, va înfrunta „[...] **la timp taina care mă aștepta undeva în India, taina aceea de care nu știam nimic altceva decât că se afla acolo ca s-o descifrez eu, și că, descifrând-o, îmi voi revela totodată misterul propriei mele existențe, voi descoperi, în cele din urmă, cine sunt și de ce sunt așa cum îmi place să fiu, de ce mi s-au întâmplat toate câte mi se întâmplaseră, de ce m-au pasionat pe rând substanțele, plantele, insectele, literaturile, filozofiile, religiile, cum am ajuns de la jocul de oină pe maidanul Primăriei la problemele care mă munceau acum** (s. n. – M. C.-A.)”⁶.

O Indie-minotaur, cunoscută treptat, niciodată „învinsă” definitiv, care fascinează și atrage, deopotrivă, prin tainele ei, dar mai ales prin potențialitatea de a conduce la descifrarea tainelor universale și a sinelui. „*Aici, îmi spuneam, cel puțin deocamdată, nu mai am nimic de făcut*”, pentru că trebuie să descifreze taina Indiei care este de fapt taina însăși a propriei existențe. Intuiția îi spune că India reprezintă un itinerar inițiativ profund, pe care, urmându-l, va descoperi cine este realmente: „*India mă fascinase, mă atrăgea ca o taină în care parcă mi-aș fi presimțit destinul. Trebuia în orice chip să mă rup de toți și toate și să ajung acolo*”⁷.

Pătrunderea în labirintul spiritual indian este anunțată de publicarea în *Itinerariu spiritual* a unui text labirintic, derutant, un amestec de asceză, exaltare metafizică și sexualitate care rezumă „*furia de a nu putea fi tot și în același timp*”. Este vorba de *Apologia virilității*, care proclama virilitatea drept un mod de a fi în lume, un instrument de cunoaștere și deci de stăpânire a lumii. Semnificativ este faptul că, ajuns în India, descoperă că virilitatea,

³*Ibidem*, pp. 27 – 28.

⁴*Ibidem*, p. 28.

⁵*Idem*, *Memorii*, vol. I. Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca. București, Editura Humanitas, 1991, p. 159 și *Idem*, *op. cit.*, pp. 32 – 33.

⁶*Idem*, *Memorii*, vol. I, *ed. cit.*, p. 168.

⁷*Ibidem*, p. 167.

în accepțiunea pe care el o dăduse termenului, are un sinonim în cultura indiană: *vajna* = conștiința pură⁸. Intrarea în labirint este motivată, peste ani, și din punct de vedere istoric, ca un avânt pentru experiență și cunoaștere universală: „*Eram prima generație românească necondiționată în prealabil de un obiectiv istoric greu de realizat. Ca să nu sombrăm în provincialism cultural sau sterilitate spirituală, trebuia să cunoaștem ce se întâmplă, pretutindeni în lume, în zilele noastre*”⁹.

13 decembrie 1928 – Mircea Eliade pătrunde efectiv în India, ce se dovedește, de la bun început, un autentic labirint, anticipând anii ce vor urma: „[...] *galerii largi, lungi, pustii. Am rătăcit atât cât mi-a îngăduit brahmanul*”¹⁰. Intrarea propriu-zisă în India pare, așa cum este descrisă în *Memorii* și articolele de călătorie, o intrare fabuloasă, de basm și paradis. De-a lungul celor trei ani, „va rătăci” de-a lungul țării, încercând să cunoască prin experiențe autentice oamenii, cultura, spiritualitatea indiană. Ceylon, Madura, Madras, Calcutta, Kurseong, Lebong, Ghum, Darjeeling, Sikkim, Santiniketan, Kalighat, Benares, Allahabad, Angra, Jaipur, Ambar, Ajmer, Udaipur, Birkaneer, Delhi, Hardwar, Rishikesh, Kapurthala, Amritsar, Peshawar reprezintă locuri reale dintr-un labirint geografic pe care scriitorul îl străbate în câteva călătorii¹¹. Aventurile și experiențele pe care le are conferă fiecărui itinerar labirintic valoare formatoare, inițiativă din diferite perspective. Participând la festivaluri, vizitând temple și orașe sfinte, intrând în contact direct cu viața reală, cu oameni, cu tradiții, cu prejudecăți, Mircea Eliade a învățat „lecțiile” Indiei, solidarizându-se cu cultura în care voia să se inițieze: „*Nu mă interesa numai latura erudită, filozofică, yoga și sanscrită, ci și cultura indiană vie*”¹².

Vizitele la Santiniketan (Sălașul păcii), unde îl întâlnește pe Tagore¹³, iau forma unor „experiențe ale fericirii”, cum va mărturisi în *Șantier*, prin care se descoperă fericit, bun, respirând binele și dragostea¹⁴. Această experiență iese din sfera obișnuitului și se circumscrie **extraordinarului**¹⁵ care naște treptat un itinerar labirintic interior: „*Ceea ce e mai dureros, mai extraordinar, este simultaneitatea sentimentelor pe care le descopăr în mine. În aceeași zi sunt un gânditor calm, sever cu lucrurile și cu mine însumi, dar sunt și un june nevertebrat, care își întrerupe o lectură pentru o plimbare cu o fată în grădină*”¹⁶. După ce părăsește acest „sălaș al păcii” se simte înstrăinat de sine însuși, aproape nerecunoscându-se, pentru că rătăcește sufletește între stări diferite: de la „*calm neobișnuit*”, „*fericire*”, „*bucurie*”, „*liniște*”, „*curenți vitali, regeneratori*”, „*stăpânire extraordinară*”, „*niciun dezgust, nicio îndoială*”¹⁷ trece la constatarea că există în ființa sa „*o pastă inferioară, balcanică, nevirilă* [...] *Sunt făcut din mai multe substanțe, din mai multe toxine. Iubesc vulgaritatea*”¹⁸.

Din aceste ezitări, frământări se naște firesc întrebarea: „*Ce e de făcut?*”. O întrebare retorică din *Șantier*, rezumând în ea meandrele labirintice, zbuciumul său, părănd uneori a se

⁸*Ibidem*, pp. 147–148.

⁹*Ibidem*, p. 145.

¹⁰*Idem, Erotica mistică în Bengal – studii de indianistică – (1929 – 1931)*. Cuvânt înainte de Mircea Vulcănescu. Ediție îngrijită și prefață de Mircea Handoca, București, Editura Jurnalul Literar, 1994, p. 158.

Despre locurile vizitate sau nu în India, despre „mitul” himalayan și nivelul de „inițiere” la care ajunge Mircea Eliade în timpul celor câteva luni petrecute în preajma lui Swami Shivananda, v. Liviu Bordaș, „The Secret of Dr. Eliade”, în *The International Eliade*, Editor Bryan Rennie, New York, State University of New York Press, 2007, pp. 101 – 130.

¹¹În studiul *Pe urmele lui Mircea Eliade. Reconstituirea Palimpsestului indian*, Sabina Fînaru reconstituie itinerarul spațial străbătut de Mircea Eliade dintr-o dublă perspectivă: a trecutului, așa cum apare în relatările scriitorului, și a prezentului. Cercetătoarea merge pe urmele lui Mircea Eliade, evidențind transformările pe care timpul le-a adus acestui itinerar. De asemenea, sunt relatate întâlnirile cu nora și fiica lui Maitreyi, vizita la pensiunea doamnei Perris, palatul maharajahului, casa lui S. Dasgupta, biblioteca în care Mircea Eliade a studiat.

¹²Mircea Eliade, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet, ed. cit.*, p. 41.

¹³Rabindranath Tagore, numele europeanizat al lui Rabindranāth Thākū (1861 – 1941), a fost un scriitor și filosof indian din provincia Bengal, supranumit *Sufletul Bengalului* și *Profetul Indiei moderne*, laureat al [Premiului Nobel pentru Literatură](http://ro.wikipedia.org/wiki/Rabindranath_Tagore) în anul 1913.

http://ro.wikipedia.org/wiki/Rabindranath_Tagore, accesat 20 noiembrie 2014, ora 14.30.

¹⁴Mircea Eliade, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier*, București, Editura Humanitas, 2008, p. 305.

¹⁵*Ibidem*.

¹⁶*Ibidem*, p. 314.

¹⁷*Ibidem*, p. 312.

¹⁸*Ibidem*, p. 314.

suprapune concepției indice post-vedice, conform căreia „[...] orice experiență e dureroasă prin însăși natura ei dinamică și pasageră. Așadar, existența în toate înțelesurile și limitele ei e o vale a plângerii, pentru că experiențele neplăcute întrec cu mult pe cele plăcute, iar rarele ceasuri de plăcere sunt dureroase pentru că nu sunt eterne, ci urmate de alte stări mentale, iar încetarea unei plăceri e o durere; plăcerea e așadar o durere potențială”¹⁹.

Itinerarul cultural poate fi, de asemenea, catalogat drept labirintic, pentru că stă sub semnul incoerenței, al fragmentarului. Tânărul învățăcel trece cu nonșalanță de la studiul asiduu al limbii sanscrite, la paginile de literatură (care se vor concretiza în două romane finalizate – *Isabel și apele diavolului* și *Lumina ce se stinge*), de la pasiunea descifrării unui simbol tantric la scrierea *Jurnalului*. Aceste salturi de la un domeniu la altul provoacă deprimare și nasc invidie: „De ce pasiunea aceasta incandescentă pentru un lucru care îmi apare întotdeauna, după un răgaz mai mult sau mai puțin lung, inutil, caraghios, străin? De ce nu mă pot fixa, să ajung și eu într-o zi un orientalist ca Tucci, ca Bogdanof? Cât de mult nu invidiez eu câteodată creierele acestea monovalente, care nu sunt tentate decât de un singur lucru, dar care ajung cu timpul să-l cunoască, să-l stăpânească, să-l asimileze total...”²⁰. Finalmente, labirintul limbii sanscrite se dovedește unul ușor de străbătut pentru un tânăr cu o putere de muncă extraordinară, cu o voință pe măsură, ascultând orbește sfaturile lui Dasgupta: „Asta a durat vreo trei-patru luni, până ce am simțit că încep să mă orientez în ceea ce mi se părea pe atunci labirintul gramaticii sanscrite”²¹.

Labirintul interior se dovedește însă itinerarul care îi provoacă cele mai puternice zvârcoliri, urcușuri și coborâșuri, ezitări, întrebări etc. Ajunge a trăi obsedat de propriul dualism: „[...] dualismul meu, acest binom ipotetic care se desface și reface când la stânga, când la dreapta soluțiilor mele. Câteodată, asist la o adevărată simultaneitate dramatică: orice gândesc, mi se pare că ar fi tot atât de just contrariul”²². Zbaterea interioară este legată de cele mai diferite probleme existențiale. Timpul și curgerea lui dureroasă sau ieșirea din mediocritate, de exemplu, îi provoacă adevărate crize sufletești, îl obsedează până la neurastenii. Salvarea, firul Ariadnei, este întrezărită la modul retoric, în punctele eterne, absolute, stabile. Altfel, impresia este de cutremurare în fața trecerii inexorabile ori de nebunie: „Când capăt conștiința timpului [...] – mă cutremur. Mi se pare că ori înnebunesc – ori trebuie să fac, urgent, o **faptă mare**”²³. Treptat, această „faptă” se va dovedi a fi dorința lui de a se integra Indiei, până la contopirea totală cu istoria, cultura, felul de a fi și de a trăi al indianului.

Tulburarea și disperarea provocate de lipsa banilor (care întârzie să sosească, atât din țară, cât și din partea maharajahului) ori de lipsa scrisorilor, în anumite perioade, îi sugerează, ca soluție pentru regăsirea echilibrului și a liniștii sufletești, viața de mănăstire, rugăciunea, umilința, traiul simplu etc.²⁴. Conștientizează faptul că vârsta lui este un atu pentru ceea ce și-a propus – cunoașterea sufletului indian. Profesorul Dasgupta consideră că tinerețea îi oferă șansa de a ghici lucruri esențiale, care au scăpat europenilor maturi, sosiți în India după ce se formaseră, împiedicați de erudiție sau de sentimentalism, în încercarea lor de a se apropia de sufletul asiatic. Aceste aprecieri îl împing într-o muncă istovitoare, pentru a-și împlini visul: „Cât de mult aș vrea să ajung un indianist, să fiu cel mai bun elev al lui D.; și totuși, în același timp, mă întreb dacă nu e zadarnic tot ce fac eu, toată munca mea...”²⁵. Cade permanent în disperare, analizându-și cu luciditate modul de a lucra, de a gândi și conștientizându-și defectele ce îl împiedică a atinge scopul propus, mărturisind incapacitatea

¹⁹ Idem, *Erotica mistică în Bengal*, ed. cit., p. 166.

²⁰ Idem, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier*, ed. cit., p. 373.

²¹ Idem, *Memorii*, vol. 1, ed. cit., p. 176.

²² Mircea Eliade, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier*, ed. cit., p. 373.

²³ *Ibidem*, p. 264.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 326.

de a renunța: „Nu, nu, e inutilă toată munca mea, toată voința mea e zadarnică. [...] Ca să ajung un bun indianist, ar trebui să renunț la patima mea de hoinăreală, la multilateralitate, la gândire [...], la personalitate și la libertate. Prea mult...”²⁶ Nu va renunța la multe dintre elementele enumerate, dar va învăța în India lecția renunțării. Labirintul său interior înseamnă zbatere, gol interior, silă (de timpul risipit), incapacitatea de a înțelege pe cei din jur sau de a se face înțeles, un conglomerat de sentimente și stări, creatoare de confuzie și rătăcire, „scârbă de idei, sentimentul pustiului, al unei inutilități universale”²⁷.

Există, pe itinerarele străbătute, întâmplări sau oameni care îi arată **drumul spre centru**. De exemplu, întâlnirea cu profesorul de engleză de la Presidency College, care a dus la „creșterea sufletului” lui Mircea Eliade prin speranța pe care a sădit-o în el. Cunoscându-l și ascultându-l, scriitorul a conștientizat că omul poate traversa „un itinerariu spiritual complet” atâta timp cât există „perfecta conformitate între gând și faptă”²⁸. Dar gândurile lui rămân contradictorii, scoțând în evidență o scindare sufletească majoră. De la dorința de a deveni indian trece la dorința de a rezista ispitei Indiei, despre care știe că are puterea de a-l converti spiritual, printr-un *ceva* fascinant și demoniac, împotriva căruia simte că trebuie să lupte, să reziste, fiindcă altfel ar putea fi anulat sufletește, divizat sau transformat substanțial. Între fericire și nefericire, încearcă o autoprotejare împotriva Indiei și a aventurii pe care simte că o trăiește: „Să mă păzesc de toată această magie din jurul meu. De la limba pe care o învăț la filozofia pe care o gândesc și la decorul al cărui ritm mi-l însușesc, totul e strein, profund strein sufletului meu. [...] Aventura este o armă cu două tășuri; de aceea îmi și place atât”²⁹. *Labrysul* (secură cu două tășuri) trimite direct către labirint și sugerează astfel că Mircea Eliade a parcurs itinerarele labirintice, conștientizându-le semnificația – faptul că ele pot forma și transforma omul substanțial: „Eu îi zic aventură, dar îndeobște se cheamă viață liberă. Orice viață liberă poate suprima un om, îl poate anula sufletește, dar îl și poate diviniza, transforma substanțial. Mă pot pierde sau mă pot mântui [...] Să nu uit că mă simt prea bine aici, ca acest confort sufleteș să nu fie magic”³⁰.

Itinerarul iubirii îl conduce labirintic de la carne la suflet și de la suflet la carne, de la o iubire care „a crescut și s-a împlinit așa cum îi era destinul”, pentru că a fost „un lung, beatific și totuși terifiant vis de noapte de vară”³¹ alături de Maitreyi, la viețuirea în carnal alături de Ruth sau Jenny. Dorința de umilire, de macerare, de păcat este percepută deopotrivă ca o tendință demoniacă („strigătul întunericului din mine”) sau ca un balsam („dulce ca un instinct pur”)³². Minotaurul este el însuși, încercând să se elibereze de tot ceea ce percepe drept amenințare, de imensa sălbăcie cu care se umilește: „[...] procedez ca o adevărată fiară cu mine însumi, cu sufletul meu, cu memoria mea. Eram atât de aproape de combustionea finală, de extincția definitivă a cărnii mele, a omeniei mele”³³.

Iubirea se dovedește finalmente un labirint care îl coboară în Infern, într-o suferință cumplită, după cum va mărturisi în *Memorii*, o suferință declanșată odată cu pierderea fetei iubite ce înseamnă, de asemenea, pierderea Indiei: „Sufream cumplit. Sufream cu atât mai mult cu cât înțelesesem că, odată cu Maitreyi, pierdusem India întregă. Tot ce mi se întâmplase pornise din dorința mea de a mă identifica cu India, de a deveni cu adevărat «indian». [...] Această Indie pe care începusem să o cunosc, la care visasem și pe care atât o iubisem, îmi era definitiv interzisă”³⁴. Infernul sufleteș presupune ură, risipire,

²⁶*Ibidem*, p. 267.

²⁷*Ibidem*, p. 271.

²⁸*Ibidem*, pp. 275 – 277.

²⁹*Ibidem*, p. 326.

³⁰*Ibidem*.

³¹*Idem*, *Memorii*, vol. I, ed. cit., p. 202.

³²*Idem*, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier*, ed. cit., p. 363.

³³*Ibidem*.

³⁴*Idem*, *Memorii*, vol. I, ed. cit., p. 203.

descompunere, răzbunare împotriva propriului eu, pe care simte că îl poate domina prin extazul păcatului: „*Cu ce poftă îmi bat joc de M., tăvălindu-mă în paturi streine, cu ce ură îmi ajut toate ororile să iasă la lumină, să crească, să mă sufoc. Simt un adevărat extaz al răului, al păcatului. Simt că numai pe acest drum mai pot nădăjdui o experiență finală, ca cea de astă vară. Drumul drept, drumul luminos, mi-a fost închis. Pe alt drum, de mijloc, nu pot merge*”³⁵.

Alungat din casa familiei Dasgupta, torturat de remușcări, vlăguit de insomnii, Mircea Eliade experimentează un *descensus ad inferos* care echivalează morții și reînvierii, pentru că îl va ajuta să sfâșie pânza țesută de *Mâyă*, redevenind liber, senin, invulnerabil: „*Verificam [...] credința că un exces de suferință stârnește setea de eliberare, că, în fond, cu cât te simți mai «pierdut» cu atât ești mai aproape de «mântuire», adică de eliberare; că situația cu adevărat tragică este cea a «fericitului» și «mulțumitului de sine»*”³⁶. Așadar, scinzina sufletească și gândurile contradictorii dovedesc o coborâre în Infern, un Infern care îl pune față în față cu Minotaurul din el, un Minotaur învins în repetate rânduri, dar niciodată răpus definitiv. De ce? Pentru că Mircea Eliade ratează atingerea centrului.

Ce anume poate dobândi valoare de *centrum* în experiența indiană a tânărului Mircea Eliade? Centrul experienței indiene se află, fizic, în Himalaya³⁷, iar spiritual echivalează cu eliberarea sufletească și integrarea în India eternă. Chiar dacă, fizic, Mircea Eliade se situează în centru, spiritual nu a reușit să îl atingă, nu a ajuns la acea emancipare sufletească prin care sufletul se re-cunoaște: „*[...] liberarea se confundă cu emanciparea sufletului, cu acea maieutică spirituală prin care sufletul ia cunoștință de sine*”³⁸. De ce ratează? Pentru că nu este capabil de renunțare totală. Chiar dacă, pentru o vreme, se îndepărtează de preocuparea esențială – studiul, nu reușește nici fixarea în spațiul purității absolute, al ascezei³⁹, al controlului total, nici depășirea dorințelor și eliberarea de durere.

Centralitatea este, în viziune indiană, purificarea simțurilor și a minții, precum și o formă de *coincidentia oppositorum*, pentru că *ātman* este „*jos și sus, înapoi, înainte, la dreapta, la stânga*”, iar „*cel care a depășit dorințele și e eliberat de durere realizează acea glorie a lui ātman prin puritatea simțurilor și a minții*”⁴⁰. Revelația sufletului presupune eliberarea de dorință, de păcat, de teamă, de orice presupune experiență mentală sau fizică: „*El e detașat de orice e sacru, după cum e detașat de orice e păcătos; pentru că el e atunci deasupra oricărei dureri*”⁴¹. Această detașare nu echivalează cu inerția, ci cu transcenderea tuturor oscilațiilor psihice și cu atingerea unui echilibru vid de înseși principiile binelui și ale răului.

Atingerea centrului se află, așadar, sub semnul revelației interioare, al convertirii sufletești care anulează limite, valori, legi, impunând iluminarea conștiinței și integrarea ei în firescul existenței, indiferent de forma pe care o ia acest firesc în diferitele concepții religioase sau filozofice (în India echivalează cu integrarea în ritmul conștiinței universale). *Svarga-ashram* este spațiul în care simte că se poate regăsi, pentru a putea ulterior să experimenteze yoga tantrică prin care spera să reușească să se elibereze – nu prin jertfă, ci prin transfigurarea vieții. Alături de profesorul Dasgupta studiase suficient filozofia indiană pentru a ști „*cât e de greu să te eliberezi de iluzii, să te trezești din vis. [...] Mă lăsasem legat*

³⁵Idem, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier, ed. cit.*, p. 363.

³⁶Idem, *Memorii*, vol. I, ed. cit., p. 207.

³⁷În capitolul „Simbolismul «Centrului»” (pp. 33 – 63), din volumul *Imagini și simboluri*, Mircea Eliade evidențiază valoarea de *centrum* a muntelui.

³⁸Mircea Eliade, *Erotica mistică în Bengal, ed. cit.*, p. 40.

³⁹Impresionează în *Memorii* fragmentul ce descrie atitudinea bătrânei sihastră care ghicește din priviri faptul că Mircea Eliade alesese o altă cale, diferită de asceza: „*Am înțeles că drumul pe care apucasem, deși exaltat de atâția maestri spirituali indieni, îi repugna profund. Bătrâna mea cenușărească desigur nu credea că există alt drum în afară de cel al ascezei și rugăciunii, pe care-l alesese ea*” (Mircea Eliade, *Memorii*, vol. I, ed. cit., p. 210).

⁴⁰Idem, *Erotică mistică în Bengal, ed. cit.*, p. 81.

⁴¹*Ibidem*, p. 82.

și fermecat de miraje”. Iluzii și miraje de care nu se poate desprinde decât sfâșâind „pânza țesută de mâyâ” și redevenind „*liber, senin și invulnerabil*”⁴².

În acest spațiu al muntelui, consacrat în toate tradițiile drept centru al lumii, Mircea Eliade încearcă să se integreze Indiei eterne, acelei Indii în care, după cum știa din convorbirile cu R. Tagore, importantă este viața spirituală pentru că e „*bucurie, e voluptate și dans, [...] e inocență și e libertate, e dramă și e extaz*”⁴³. Abdică de la primatul spiritualului prin intrarea într-un joc periculos: cade pradă unei „ispite magice” pe care *mâyâ* i-o scoate în cale și acceptă o cunoaștere lucidă și detașată, îngăduită doar inițiaților, a trupului lui Jenny. Ratează astfel șansa de a se integra Indiei eterne, transistorice, pentru că nu există beatitudine și eliberare finală decât prin renunțare la capriciile pasionale, efemere, la simplele tulburări: „*Și, încă o dată, ignoranța sau nepriceperea mea îmi închisese încă un drum către «India» cu care voiam să mă identific. Ratasem «adoptarea» mea de către Dasgupta și, deci, India «istorică». Iar, acum, în urmă, îndată după plecarea lui Swami Shivananda, pierdusem și șansa de a mă integra Indiei eterne, transistorice*”⁴⁴.

Nu vom aluneca pe fâgașul presupunerilor, imaginând ce ar fi putut însemna în destinul scriitorului atingerea centrului din perspectiva integrării în India transistorică. Ceea ce scapă însă oricărei incertitudini este constatarea că, ratând centrul acesta, al integrării în spiritualitatea indiană, Mircea Eliade și-a împlinit destinul de istoric al religiilor și a atins astfel centrul altcumva și altundeva. Ratarea a reprezentat o „lecție” de viață care l-a făcut să conștientizeze că locul unde posibilitățile de creație se pot manifesta cu adevărata lor forță nu este India, ci țara în care a crescut și s-a format. A înțeles că menirea lui în lume este aceea de creator, iar limba și cultura română reprezintă terenul fertil în care elanul său poate rodi: „*Ceea ce încercasem eu să fac, și anume să renunț la ereditatea mea occidentală și să-mi caut o «casă» sau o «lume» într-un univers spiritual exotic, echivala într-un anumit fel, cu renunțarea, înainte de vreme la toate posibilitățile mele de creație. N-aș fi putut fi creator decât rămânând în lumea mea, care era în primul rând lumea limbii și culturii românești. Și n-aș fi avut dreptul să renunț la această lume decât după ce mi-aș fi făcut datoria față de ea, adică după ce-aș fi istovit posibilitățile mele creatoare. Aș fi avut dreptul să mă retrag definitiv în Himalaya la capătul activității mele culturale, iar nu la începutul ei. A crede că, la 23 de ani, aș fi putut sacrifica istoria și cultura pentru «absolut» era încă o dovadă că nu înțelesesem India. Vocația mea era cultura, nu sfințenia* (s. n. – M. C.-A.)”⁴⁵.

Ieșirea din labirint se produce treptat, la fel ca intrarea. Întors în Calcutta, Eliade se dedică studiului și se îndreaptă către alte izvoare ale inepuizabilei Indii: „[...] *această perioadă se deosebea de celelalte faze ale vieții mele în India. [...] De data aceasta, nu mai încercam să devin un altul, imitând un model indian, ci mă lăsasem atras de misterul atâtor aspecte obscure sau neglijate ale culturii indiene*”⁴⁶. Adună material pentru teza de doctorat, dar și pentru lucrări pe care intenționează a le scrie, se dedică studiului în profunzime a unor domenii dintre cele mai diverse: tantrism, alchimie indiană, folclor, arheologie, religii primitive etc. și are a doua tentativă de învățare a limbii tibetane (tot nereușită), sprijinit de

⁴²Idem, *Memorii*, vol. I, ed. cit., p. 204.

⁴³Idem, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier*, ed. cit., p. 154.

⁴⁴Idem, *Memorii*, vol. I, ed. cit., p. 217. În *Jurnal, Volumul I. 1941 – 1969*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1993, p. 456, Mircea Eliade mărturisește faptul că la maturitate a înțeles sensul adânc al celor două experiențe erotice: „*De abia acum, meditănd asupra vieții mele «secrete» din India, îi înțeleg sensul. În fond, existența mea indiană a fost schimbată (mai precis anulată) datorită întâlnirii a două tinere fete: M. și J. Dacă nu le-aș fi întâlnit, sau dacă, întâlnindu-le, nu m-aș fi lăsat antrenat în aventuri iresponsabile – viața mea ar fi fost cu totul alta. Prin M., am pierdut dreptul de a mă integra Indiei «istorice»; prin J., am pierdut tot ce crezusem că-mi făuriser în Himalaya: integrarea mea în India spirituală, transistorică. Înțeleg, însă (de-abia acum!) că așa trebuia să se întâmple. Cele două fete mi le-a scos *mâyâ* în cale, pentru a mă obliga să-mi vin în fire, și să-mi regăsesc propriul meu destin. Care era: creație culturală în limba română și în România. Numai după epoca de intensă și frenetică activitate din 1933 – 1940, am avut dreptul să mă «detașez» de momentul românesc – și să încep a gândi și scrie pentru un public mai vast, și într-o perspectivă «universală».*”

⁴⁵Idem, *Memorii*, vol. I, ed. cit., p. 218.

⁴⁶Ibidem, p. 219.

prietenul său, Johan van Manen, secretarul Societății asiatice din Bengal. Toate aceste preocupări îi amintesc și, mai ales, îi dovedesc că destinul său este legat de creație, de cultură.

Pe lângă preocupările științifice, un alt fir al Ariadnei, ce îl ajută să găsească ieșirea din labirint, îl constituie capacitatea de a uita, fapt ce presupune, pentru el, vindecare de tot trecutul: „*Mă gândesc că, după mulți ani, voi uita tot din această Indie prodigioasă – voi uita chiar și cele mai intime revelații, nebuniile mele și drumurile. Ruth îmi va apărea atunci un nume ce nu evocă nici măcar o figură; M., o fată stranie, care m-a torturat și mi-a lămurit cele mai nefirești bucurii, Franck, Van Manen, Jim, Bogdanof, D., Sen, Tagore – nume, câteodată figuri, câteodată idei*”⁴⁷. Un „fir” care îl va detașa de zbaterea vieții, indiferent de perioada la care ne raportăm.

Prin intermediul acestei capacități de a șterge trecutul, intuiește viitorul: un viitor ce va dezvălui un Mircea Eliade care a uitat sau a îngropat în uitare India. Rândurile din *Prefața* fragmentelor din jurnalul indian – publicate sub denumirea *Șantier – roman indirect*: „*Publicam hârtiile unui mort, despre fapte și oameni care acum nu mai sunt – adică sunt prea departe*” – justifică și explică atitudinea pe care Mircea Eliade o va avea jumătate de secol mai târziu, când Maitreyi îl vizitează la Chicago. Chiar dacă Maitreyi există, chiar dacă a ajuns fizic din nou lângă el, ea a rămas departe pentru totdeauna, iar ceea ce cândva fusese dragoste se convertește în misticism, în sensul pe care Mateiu I. Caragiale l-a dat acestei metamorfozări a iubirii „[...] nu pe Wanda însăși o mai iubesc, nu făptura ei care, dacă mai e pe lume, e schimbată, ofilită, îmbătrânită, ci amintirea, nespus de duioasă și de dulce”⁴⁸. A încerca să reînvii o iubire mistificată i se pare lui Mircea Eliade „de prost gust”⁴⁹. Modificarea sufletească este asumată tot în *Șantier*: „*Nu mă recunosc aproape nicăieri în paginile sale*”⁵⁰, mărturisește autorul în 1935, structural altul, diferit de tânărul care plecase în India.

Ieșirea propriu-zisă din labirint este, până la un punct, o abdicare: motivul imediat și de natură exterioară al acesteia îl constituie chemările tatălui în țară, argumentate prin dezonoare, ceea ce reprezintă pentru familia unui militar o gravă abatere. O plecare forțată de un tată speriat de planurile fiului, pe care scrisorile trimise în România le dezvăluiau puternic legate de lumea Orientului. Conform opiniei lui Mircea Itu, motivul real al întoarcerii sale în România l-a reprezentat începerea carierei științifice după acumularea experienței practice și a unui bagaj de lecturi⁵¹.

Firul Ariadnei îl călăuzește însă și după întoarcerea în țară. Transfigurarea realității în ficțiune și scrierea romanului *Maitreyi* reprezintă un alt mod de a aboli trecutul și de a se elibera de mrejele Indiei. De ce scrie romanul? Doar pentru un premiu și suma⁵² pe care acesta o aducea implicit? Categorie, nu. Transfigurarea realității în ficțiune (cât de puternică este aceasta va rămâne definitiv un mister, având în vedere că „replica” dată de Maitreyi Devi în deceniul al optulea al secolului trecut confirmă și infirmă deopotrivă „povestea” din *Maitreyi*) reprezintă o modalitate de eliberare de un un trecut pe care îl dorește efectiv și definitiv transformat în „a fost odată”: „[...] *simțeam că trebuie să retrăiesc, ca să pot consuma definitiv, această dramă care-mi schimbase radical viața silindu-mă să renunț la toate proiectele pe care le făcusem în legătură cu șederea mea în India*”⁵³. Scriitura îl salvează de obsesia Indiei și confirmă, o dată în plus, că Mircea Eliade nu a reușit să se integreze nici Indiei pământești, nici Indiei eterne.

⁴⁷Idem, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier, ed. cit.*, p. 379.

⁴⁸Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, București, Editura Minerva, 1975, p. 75.

⁴⁹Mircea Eliade, *Jurnal. 1970 – 1985*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 2004, p. 102. „*Curând după aceea întâlnire cu M. După aproape patruzeci și trei de ani. Totul mi se pare neverosimil, ireal, fals – și, într-un anumit sens, de prost gust*”.

⁵⁰Idem, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier, ed. cit.*, p. 247.

⁵¹Mircea Itu, *Mircea Eliade*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2006, p. 11.

⁵²20000 de lei, puțin mai mult decât salariul lunar al unui lector universitar.

⁵³Mircea Eliade, *Memorii*, vol. I, *ed. cit.*, pp. 257 – 258.

Actul scriiturii este guvernat de conștient (a dorit să scrie acest roman), dar și de partea ascunsă a ființei sale, de subconștient: „*am constatat că, fără știrea mea, o făcusem în parte*”, afirmă Eliade despre modul în care a folosit „*toate aceste fapte și toți acești oameni în ceea ce se numește lucrări literare*”⁵⁴. Cum altfel am putea explica conservarea numelor reale, regretată ulterior de către scriitor? Deși peste ani, în *Memorii*, Mircea Eliade va mărturisi că scrierea romanului se scaldă într-o baie de impersonalitate și reprezintă doar o mărturie *in aeternum*, că nu a scris nici pentru el, nici pentru Maitreyi⁵⁵, considerăm că, prin retrăirea iubirii și ficționalizarea ei, Mircea Eliade a scris tocmai **pentru el și pentru a ieși din labirintul trecutului**. Chiar dacă, în decembrie 1932, când a început redactarea romanului, nu a conștientizat consecințele acestei decizii, hotărârea de a scrie *Maitreyi* i-a anulat ultima șansă de se reîntoarce cândva în India⁵⁶. În schimb, l-a eliberat: „*Redevenisem liber*”⁵⁷, mărturisește el, referindu-se la momentul martie 1933, când depune, la timp, exemplarele pentru participarea la concursul Techirghiol-Eforie.

În concluzie, „experiența trăită în India este cea mai importantă și de adâncime”⁵⁸, iar ea l-a maturizat pe Mircea Eliade din multiple puncte de vedere, chiar dacă, după cum consideră unul dintre cei mai importanți discipoli, „nu s-a schimbat radical în cei trei ani petrecuți în India”⁵⁹. Corespondența cu unul dintre prieteni dezvăluie însă o schimbare radicală din perspectiva tânărului Eliade: „*De acum, trăiesc pentru cunoaștere, pentru propria cunoaștere. Cred că am depășit definitiv sentimentalismul. Elimin din conștiință și dizolv din subconștient toate reziduurile unei adolescențe neemancipate de romantism, de fecunditate, de retorică și mediocritate*”⁶⁰.

India conține, *in nuce*, multe dintre „încercările labirintice” ce îi vor marca destinul. Istoricul religiilor își învață „lecțiile” fundamentale aici, iar „ notițele ” pe care le ia în timpul popasului indian vor fi completate, detaliate, dezvoltate ulterior, devenind volumele științifice ce l-au făcut celebru. Și celebritatea scriitorului se datorează tot Indiei. Romanul *Maitreyi*, care i-a adus faima și admirația publicului (pe lângă premiul în bani), are la bază o experiență de viață ce l-a marcat profund; a transformat-o în ficțiune tocmai pentru a se elibera de ea și pentru a ieși din labirintul în care se simțea captiv. Niciuna dintre operele de ficțiune create ulterior nu va cunoaște un succes similar.

Tot în India se află și germenul „destinului” politic al lui Mircea Eliade. Admirator al revoluției spirituale inițiate de Gandhi, tânărul devine sensibil la politică. Câțiva ani mai târziu, această sensibilitate îl trădează și îl aruncă pe orbita unei mișcări de dreapta, ca simpatizant sau „legionaroid”⁶¹, ulterior membru și susținător al acesteia.

India l-a transformat pe tânărul Eliade într-un alchimist⁶² care a adunat în sine „lecțiile” esențiale ale unui spațiu cultural, spiritual profund, din care au țâșnit ulterior operele

⁵⁴Idem, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier*, ed. cit., p. 248.

⁵⁵Idem, *Memorii*, vol. I, ed. cit., p. 260.

⁵⁶Ibidem, p. 258.

⁵⁷Ibidem, p. 268.

⁵⁸Mircea Ițu, *op. cit.*, p. 13.

⁵⁹Mac Linscott Ricketts, *op. cit.*, vol. I, p. 523.

⁶⁰„Mircea Eliade și Mihail Sebastian în corespondență cu Petru Comarnescu”, în revista „Manuscriptum”, anul IX, nr. 4/1978 (33), p. 166. Fragmentul face parte dintr-o scrisoare trimisă, din Calcutta, de Mircea Eliade lui Petru Comarnescu, datată 22 aprilie 1929.

⁶¹Cf. Virgil Nemoianu, „Mircea Eliade între București și Chicago”, în *România și liberalismul ei*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, pp. 27 – 43.

⁶²Eliade însuși se ipostazioază în alchimist, în *Șantier*: „*Sunt zile când îmi simt creierul, inima, trupul întreg, ca o uzină stranie în care se adună substanțe vrăjmașe, culese din văzduh, din arbori, din cărți – substanțe care sunt neconținut prefăcute, asimilate, toată această alchimie pe care o ghicesc în carnea și în creierul meu. Nu știu cum să exprim mai precis, fără nimic liric, alimentarea aceasta uriașă a întregii mele ființe. Parcă aș avea mii de guri și mii de brațe, care culeg totul, adună totul, amestecă totul – și transformă toate aceste substanțe, streine mie, într-un sânge și o inteligență care sunt ale mele. Firește, rândurile acestea sunt așternute în grabă, și spun prost ceea ce aș putea spune frumos și simplu într-un alt moment. Dar sunt dator să însemn acum, când o simt la lucru, activitatea aceasta de absorbție a întregii mele ființe. Am stat astăzi multă vreme lungit în chaise-longue, și simțeam cum intră în mine cicloane de lumină, de căldură, de clorofilă. Câteodată am impresia netă că țeastă mea primește concret toate cărțile pe care le înghit, toate gândurile cu care mă lupt, tot haosul căruia încerc să-i dau o formă”* (*India. Biblioteca maharajahului. Șantier*, ed. cit., pp. 320 – 321).

de valoare ce au confirmat universalitatea spiritului său. India este, indirect, inițiatorul dialogului intercultural autentic al cărui pionier a fost savantul român.

Bibliografie:

1. „Mircea Eliade și Mihail Sebastian în corespondență cu Petru Comarnescu”, în revista „Manuscriptum”, anul IX, nr. 4/1978 (33);
2. Bordaș, Liviu, „The Secret of Dr. Eliade”, în *The International Eliade*, Editor Bryan Rennie, New York, State University of New York Press, 2007;
3. Caragiale, Mateiu I., *Craii de Curtea-Veche*, București, Editura Minerva, 1975;
4. Eliade, Mircea, *Erotica mistică în Bengal – studii de indianistică – (1929 – 1931)*. Cuvânt înainte de Mircea Vulcănescu, ediție îngrijită și prefață de Mircea Handoca, București, Editura Jurnalul Literar, 1994;
5. Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul mistico-religios*. Prefață de Georges Dumézil, traducere de Alexandra Beldescu. București, Editura Humanitas, 1994;
6. Eliade, Mircea, *India. Biblioteca maharajahului. Șantier*, București, Editura Humanitas, 2008;
7. Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet*. Traducere din franceză de Doina Cornea. București, Editura Humanitas, 2007;
8. Eliade, Mircea, *Jurnal, Volumul I. 1941 – 1969*. Ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1993;
9. Eliade, Mircea, *Jurnal. 1970 – 1985*. Ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 2004;
10. Eliade, Mircea, *Memorii*, vol. I – II. Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca. București, Editura Humanitas, 1991;
11. Fînaru, Sabina, „Pe urmele lui Mircea Eliade. Reconstituirea Palimpsestului indian”, în *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, Dosar critic Mircea Eliade, nr. 2/2007;
12. http://ro.wikipedia.org/wiki/Rabindranath_Tagore, accesat 20 noiembrie 2014, ora 14.30.
13. Itu, Mircea, *Mircea Eliade*, București, Editura Fundației „România de Mâine”, 2006;
14. Nemoianu, Virgil, „Mircea Eliade între București și Chicago”, în *România și liberalismele ei*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000;
15. Ricketts, Mac Linscott, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, vol. I – II, București, Criterion Publishing, 2004.